

Mikołaj WOŹNIAK

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0009-0002-7406-1538

Multiwektoryzm w kazachskim wydaniu – analiza polityki zagranicznej Republiki Kazachstanu

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest analiza polityki zagranicznej Kazachstanu, zakładając jej multiwektorowy charakter. Zdaniem Autora, wielwektorowość stanowi fundament kazachstańskiej aktywności międzynarodowej, jak i państwowości. W artykule przedstawiono problematykę zagadnienia wielwektorowej polityki zagranicznej z perspektywy teoretycznej oraz próbę przedstawienia definicji omawianego zjawiska. W dalszej części pracy Autor skupia się na przekrojowej charakterystyce polityki zagranicznej Kazachstanu od czasu uzyskania niepodległości w 1991 roku, w tym jej priorytetów, które uwypuklają wielwektorowy charakter kazachskiej dyplomacji. Dalej Autor podkreśla fakt, że od 2022 roku, tj. od momentu wybuchu wojny na Ukrainie, multiwektoryzm Astany przybrał na sile, tym samym napędzając „nową wielką grę” mocarstw o wpływy zarówno w Kazachstanie, jak i całym regionie Azji Centralnej. W finalnej konkluzji Autor prezentuje czytelnikowi pytanie, które ma niejako sprowokować do myślenia o przyszłości wielwektorowej polityki w wydaniu Kazachstanu. Autor w celu zbadania omawianego tematu wykorzystuje różne metody badawcze, takie jak analiza treści i dokumentów, analiza instytucjonalno-prawna oraz metoda decyzyjna.

Słowa kluczowe: Kazachstan, polityka zagraniczna, multiwektoryzm, polityka wielwektorowa, Rosja, Chiny, USA, UE, nowa wielka gra

Wstęp

Upadek ZSRR w 1991 roku doprowadził do dezintegracji drugiego Ubiegłemu zimnowojennemu systemu międzynarodowego. W ramach rozpadu Związku Radzieckiego powstało 15 niezależnych republik, które niegdyś stanowiły części składowe komunistycznego państwa. Tym samym narodziła się również Republika Kazachstanu, która uzyskała niepodległość dokładnie 16 grudnia 1991 roku, będąc jednocześnie ostatnią republiką ZSRR (Marples, 2006, s. 316–323). Od tego czasu minęło już ponad 30 lat i Kazachstan na tyle urósł w siłę, by móc go określać liderem

swojego regionu, czyli Azji Centralnej, rozumianej jako pięć poradzieckich republik (Kazachstan, Kirgistan, Tadżykistan, Turkmenistan oraz Uzbekistan). I pomimo iż geopolityczna sytuacja regionalna, jak i globalna wielokrotnie się zmieniała i wciąż dochodzą coraz to nowe napięcia zagrażające stabilności systemu międzynarodowego oraz bezpieczeństwa, jedna kwestia w kazachstańskiej polityce jest stała. Mianowicie polityka zagraniczna tego państwa, która od samego początku określana jest mianem wielokierunkowej czy też multiwektorowej¹. Pierwsza i historyczna zmiana u sterów władzy w Kazachstanie nie zaburzyła tej ciągłości. Urzędujący od 2019 roku nowy prezydent Kassym-Żomart Tokajew konsekwentnie kontynuuje Nazarabajewowską politykę zagraniczną, odpowiednio ją uaktualniając i dopasowując do wymogów dzisiejszej, ale i jutrzejszej sytuacji geopolitycznej.

Wzrost znaczenia Kazachstanu przekłada się na rywalizację różnych graczy w tym regionie. Tak zwana „nowa wielka gra” (*The New Great Game...*, 1996) o Azję Centralną faktycznie ma miejsce i to na każdym polu, a zainteresowanymi stronami są: Rosja, Chiny, Stany Zjednoczone i Unia Europejska, a także Iran i Turcja. Warto również zwrócić uwagę na fakt, że od momentu agresji Rosji na Ukrainę w 2022 roku można mówić o wzmożeniu rywalizacji mocarstw w omawianym regionie, a i same republiki Azji Środkowej w pewnym stopniu napędzają tę rywalizację poprzez prowadzenie wielowektorowej polityki zagranicznej, co szczególnie widać w działaniach Kazachstanu – lidera regionu.

Celem niniejszego artykułu jest analiza polityki zagranicznej Republiki Kazachstanu z perspektywy jej wielowektorowego charakteru i dowiedzenie, że Kazachstan rzeczywiście taką politykę prowadzi. W ten sposób zostały wyodrębnione następujące pytania badawcze: Czym jest polityka wielowektorowa? W jaki sposób kształtowała się polityka zagraniczna Kazachstanu? Jakie są jej priorytety? W jaki sposób koncepcja multiwektoryzmu wpływa na politykę zagraniczną Kazachstanu? Jak prezentuje się ona w praktyce od 2022 roku? W niniejszej pracy postawiono główną hipotezę badawczą, według której wielowektorowość stanowi twardy fundament polityki Republiki Kazachstanu od ponad 30 lat, który należy traktować jako podstawową kategorię przy badaniu polityki zagranicznej tego państwa. Ponadto Autor stawia dodatkowe hipotezy. Jego zdaniem polityka multiwektorowa to dążenie państw o średnim potencjale w per-

---

¹ Autor niniejszego artykułu będzie używać tych określeń synonimicznie, gdyż wszystkie oznaczają to samo zjawisko, a są jedynie tłumaczeniową wariacją angielskiego terminu *multivectorism*.

spektywie całego ładu międzynarodowego do maksymalnego rozgrywania istniejącego konfliktu mocarstw w celu realizacji własnych interesów narodowych, skoncentrowanych wokół różnych aspektów, np. bezpieczeństwo czy rozkwit gospodarczy. Dlatego też Kazachstan sukcesywnie rozwija swoje stosunki z wieloma mocarstwami, niwelując tym samym dominację innych aktorów tego typu. Co więcej, wydarzenia wojny na Ukrainie z 2022 roku wzmocniły intensywność działań Astany na wielu kierunkach, czego wyrazem są częstsze spotkania z zachodnimi liderami.

W celu zbadania omawianego tematu wykorzystano różne metody badawcze. Kluczową rolę odegrała analiza źródeł i literatury, które były ściśle związane z poruszaną problematyką. Metoda ta stanowiła podstawę całej pracy, zapewniając solidny fundament dla przeprowadzonej analizy. W przypadku okresów bliższych współczesności, wykorzystano przede wszystkim źródła opracowane przez think tanki i instytuty badawcze. Natomiast dla wcześniejszych okresów historycznych wywód przeprowadzono w oparciu o literaturę przedmiotu. Co więcej, była ona wskazana przy realizacji części teoretycznej odnoszącej się do kategorii multiwektoryzmu.

Istotne znaczenie miała także metoda analizy instytucjonalno-prawnej, która pozwoliła zgłębić oraz ukazać oficjalne, prawnie uregulowane aspekty polityki zagranicznej Kazachstanu. W tym celu przeanalizowano akty prawne, takie jak koncepcje polityki zagranicznej.

Ponadto zastosowanie znalazła metoda decyzyjna, umożliwiająca badanie działania ośrodka decyzyjnego Kazachstanu. Dzięki niej Autor przedstawił jego strukturę, sposób funkcjonowania oraz kluczowe osoby, które go tworzą. W wyniku tych analiz ustalono, że centralną postacią decyzyjną w Kazachstanie pozostaje prezydent – najpierw Nursułtan Nazarbajew, a obecnie Kasym-Żomart Tokajew. To właśnie ich decyzje wyznaczały w przeszłości, jak i teraz główne kierunki polityki zagranicznej oraz wewnętrznej. Potwierdzają to m.in. wypowiedzi na temat relacji międzynarodowych oraz spotkania na najwyższym szczeblu.

Należy również dodać, że w ramach niniejszego artykułu Autor oddał się paradygmatowi strukturalizmu Thomasa Hobbesa, tj. jednej z tradycji realizmu politycznego, zakładając, że multiwektoryzm Kazachstanu jest szerszą próbą zapewnienia sobie bezpieczeństwa, co w myśli Hobbesa jest jednym z trzech motywów, które determinują działaniami ludzi i w tym przypadku państw, które z kolei stanowią wytwory ludzkie i opierają się – zdaniem wspomnianego uczonego – na podobnych zasadach i mechanizmach (Czaputowicz, 2007, s. 68–69).

Problematyka multiwektoryzmu

Pojęcie, jakim jest „polityka wielowektorowa”, w literaturze jest ściśle skorelowane z młodymi państwami poradzieckimi, które w nowej rzeczywistości geopolitycznej musiały obrać odpowiednie strategie. Często wymienia się w tym przypadku Kazachstan, Ukrainę, Armenię, Białoruś oraz pozostałe państwa Azji Centralnej.

Jedną z najczęściej przywoływanych definicji tego zjawiska jest ta uku-
ta przez Reuela R. Hanksa, która stwierdza, że multiwektoryzm „odnosi się do polityki, która rozwija stosunki zagraniczne w ramach opartych na pragmatycznych, nieideologicznych podstawach. Wielowektorowa polityka zagraniczna jest zatem motywowana wyłącznie przez postrzegane interesy państwa w osiągnięciu jego celów politycznych” (Hanks, 2009, s. 259). Definicja ta wydaje się być wyczerpująca, gdyż pokazuje, że polityka wielowektorowa ma być jak najbardziej pragmatyczna w swoich założeniach oraz przynosić jak najlepsze efekty w kwestii realizowania celów i interesów danego państwa.

Można by pomyśleć, że multiwektoryzm jest to przeciwieństwo *bandwagoningu*, czyli strategii przyłączania się słabszego państwa do silniejszego (Mearsheimer, 2001, s. 162–163), oraz że jednocześnie stanowi szerszą formę polityki balansowania, której celem jest zapobieżenie stania się zdominowanym przez silniejsze państwo (Walt, 1985, s. 5). Z taką tezą niekoniecznie zgadza się Elena Gnedina, której zdaniem państwa posługujące się polityką wielowektorową „nie stosują ani balansowania, ani *bandwagoningu* – elity poradzieckie pertraktują z konkurującymi aktorami zewnętrznymi w sprawie warunków współpracy. Ponieważ ich siła przetargowa jest wyraźnie ograniczona, państwa poradzieckie starają się ją zwiększać za pomocą manewrów taktycznych, realizując jednocześnie własne cele” (Gnedina, 2015, s. 1009). I w tym wypadku po pierwsze Gnedina interpretuje multiwektoryzm jako „pertraktowanie”, a po drugie widać wspólny mianownik ze wcześniejszą definicją, jakim jest realizacja własnych celów państwa „wielowektorowego”. Jest to bardzo istotne w rozważaniach na ten temat, ponieważ własne interesy tychże państw stanowią główną determinantę prowadzenia polityki multiwektorowej.

Warto w tym miejscu również podać rozumienie multiwektoryzmu w wydaniu Nicoli P. Contessi, który bazując na przekazie centralnoazjatyckich liderów, twierdzi, że jest to „dążenie państwa do utrzymywania kontaktów dyplomatycznych we wszystkich obszarach, bez zaangażowania się konkretnego partnera zewnętrznego” (Contessi, 2015, s. 299).

Co więcej, powyższy badacz przytoczył także charakterystyki polityki wielowektorowej Stephena Blanka, którą uznał za „najbardziej wnikliwą i owocną”. Mianowicie zdaniem Blanka implementacja multiwektorizmu przez poszczególne państwa, w tym wypadku środkowoazjatyckie, to próba wykorzystywania „kompulsywnych wysiłków wielkich mocarstw, mających na celu przeciągnięcie na swoją stronę przeciwko innym rywalom w celu uzyskania pomocy i wsparcia” (Blank, 2010, s. 296, za: Contessi, 2015, s. 300).

Należy również podkreślić, że polityka taka jest domeną państw o problematycznym położeniu geopolitycznym, tj. przykładowo usytuowanie pomiędzy dwoma ekspansywnymi i autorytarnymi sąsiadami, oraz państw średnich, w rozumieniu, że są one w stanie podejmować działania o charakterze transgranicznym i regionalnym (Cziomer, 2005, s. 52; Szyborski, 2006, s. 91), mogących sobie pozwolić na pewnego rodzaju wybór własnej drogi. Dlatego też badacze tacy jak Rachel Vanderhill, Sandra F. Joireman i Roza Tulepbayeva uważają, że wielowektorowość „może być skuteczną strategią dla państw drugorzędnych, które chcą zapewnić sobie autonomię w regionach, w których uwikłane są interesy wielkich mocarstw” (Vanderhill, Joireman, Tulebayeva, 2020, s. 979).

Konkludując, można uznać, że multiwektorizm jest to polityka średnich aktorów, skupiona na organizowaniu działań dyplomatycznych państwa na wielu kierunkach oraz na niekoncentrowaniu całego potencjału polityki zagranicznej na jednej opcji, by jak najefektywniej realizować własne interesy pośród panującej rywalizacji mocarstw. Ponadto należy traktować politykę wielowektorową jako odmienną strategię w porównaniu z *bandwagoningiem* i balansowaniem, z którym jednakże ma więcej wspólnych cech.

W dalszej części artykułu zaprezentowane zostaną dowody potwierdzające tę tezę na badanym przykładzie.

Polityka zagraniczna Kazachstanu i jej multiwektorowy charakter

Republika Kazachstanu od samego początku swojego istnienia na arenie międzynarodowej podążała za wielowektorową polityką zagraniczną, którą ustanowił sam były prezydent państwa Nursułtan Nazarbajew. Sposób prowadzenia takiej polityki charakteryzuje Kazachstan po dziś dzień, pomimo zmiany nie tylko sytuacji geopolitycznej, ale i roszad u sterów władzy.

Za fundament polityki zagranicznej Kazachstanu należałoby uznać artykuł Nazarbajewa z maja 1992 roku pod tytułem *Strategia formowania*

i rozwoju Kazachstanu jako suwerennego państwa (Nazarbayev, 1992). W swoich założeniach bezpieczeństwo nowo powstałego Kazachstanu miało być głównym celem polityki zagranicznej. Aby więc ten cel wypełnić, Kazachstan musiał dążyć do zawarcia strategicznego partnerstwa z dwoma najpotężniejszymi sąsiadami, czyli Rosją i Chinami, a także uściślić rodzaje współpracy z państwami regionu Azji Środkowej oraz Turcją, Pakistanem i Indiami, a także – jak napisał sam Nazarbayev – „ważnym kierunkiem strategicznym pozostanie rozwój kompleksowej współpracy z wiodącymi krajami Europy Zachodniej i Ameryki Północnej” (Nazarbayev, 1994, s. 43–61). Inną sprawą, która w mniemaniu Nazarbayewa była istotna w celu zapewnienia Kazachstanowi bezpieczeństwa, była sprawa denuklearyzacji państwa i pokazanie światu, że nowy Kazachstan jest państwem dążącym do ustanowienia pokoju i wyzbycia się broni atomowej. Pierwszym tego typu posunięciem było zamknięcie poligonu w Semipałatyńsku, oddanie poradzieckich głowic atomowych Federacji Rosyjskiej oraz przystąpienie do układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (Putz, 2023). Zdaniem Kairata Abuseitova, kurs rozbrojenia nuklearnego, jaki wyznaczył Nazarbayev, przyniósł korzyści dla młodego Kazachstanu, które pomogły mu się dalej rozwijać. Ponadto dzięki temu również mogła się ukształtować charakteryzowana w tym miejscu wielowektorowa polityka zagraniczna. Pewnego rodzaju zwieńczeniem polityki ówczesnego prezydenta było zawarcie w 2006 roku traktatu z Semipałatyńska, który to ustanowił region Azji Centralnej strefą bezatomową, a sam Nazarbayev odgrywał w tym przypadku kluczową rolę. W późniejszych latach Nazarbayev starał się kreować swoje państwo na piewce pokoju i godnego zaufania mediatora. Kazachstan uczestniczył w mediacjach w konflikcie o Górski Karabach, wysyłał jednostki pokojowe do Sahary Zachodniej, Wybrzeża Kości Słoniowej, Liberii, Haiti, Libanu oraz Afganistanu. Co więcej, Kazachstan postawił się w roli tego, który dał miejsce do negocjacji w sprawie Syrii oraz pełnił rolę mediatora w redukcji napięcia pomiędzy państwami Zachodu a Iranem w związku z zagrożeniem stworzenia przez Teheran broni nuklearnej (Abuseitov, 2021, s. 73–76). Krótko mówiąc, Kazachstan w każdym możliwym momencie starał się kreować na państwo, które ceni przede wszystkim pokój i stabilność nie tylko we własnym macierzystym regionie, ale i o wiele szerzej – globalnie.

Analizując politykę zagraniczną Kazachstanu, należy przedstawić najważniejsze jej punkty, określane jako priorytety, które z kolei były wyrażane w dokumentach strategicznych takich jak koncepcje polityki zagranicznej. Sanat Kushkumbayev oraz Czesław Maj wymieniają na-

stępujące kierunki priorytetowe: po pierwsze – Rosja, po drugie – Chiny, po trzecie – państwa Azji Centralnej, po czwarte – muzułmańskie kraje Azji i po piąte – Stany Zjednoczone i Europa Zachodnia (Kushkumbayev, 2000, s. 374–375; Maj, 2009, s. 137–139). Niemniej jednak trzeba mieć na względzie, iż przez ostatnie 30 lat priorytety mogły ulec zmianie. Obserwując aktualną działalność Kazachstanu na globalnej scenie, widać wyraźnie, że punkt piąty powyższego zestawienia zyskał na znaczeniu. Tak więc nie będzie fantazjowaniem stwierdzenie, że współczesny Kazachstan swoją politykę zagraniczną opiera na trzech kluczowych dla niego kierunkach, tj. Rosja, Chiny oraz Zachód rozumiany jako USA i Unia Europejska. Oczywiście pozostałe kierunki (np. państwa muzułmańskie) są również istotne zgodnie z ideą wielokierunkowej polityki zagranicznej, lecz obecna sytuacja geopolityczna sprawiła, że trzy wyżej wspomniane wymiary są najważniejszymi (Akimer, 2011, s. 4–6).

Jeśli chodzi natomiast o same koncepcje i ich ewolucję, to proces kształtowania kazachskiej polityki zagranicznej można podzielić na pięć etapów. Pierwszym z nich był już nakreślony wcześniej fundamentalny artykuł Nazarabajewa. Drugi etap rozpoczął się wraz z zatwierdzeniem przez prezydenta w 1995 roku nowej Koncepcji polityki zagranicznej Republiki Kazachstanu. Dokument ten jako pierwszy podkreślił znaczenie wielowektorowego kreowania polityki zagranicznej państwa oraz zaznaczył istotność położenia geograficznego Kazachstanu jako łącznika pomiędzy Wschodem a Zachodem. Trzeci etap został ustanowiony przez nową koncepcję, która została wydana w 2001 roku i w dalszym ciągu na piedestał stawiała wielokierunkowość polityki zagranicznej. W tym czasie piętno na kształtowaniu polityki zagranicznej przez Kazachstan odcisnęły zamachy terrorystyczne w Stanach Zjednoczonych oraz interwencja USA w Afganistanie. Można powiedzieć, że to koncepcja z 2001 roku przetasowała system priorytetów kazachskiej polityki zagranicznej, plasując Stany Zjednoczone i państwa Unii Europejskiej na trzecim miejscu. Czwarty etap to kolejny nowy dokument strategiczny – Koncepcja Polityki Zagranicznej Kazachstanu na lata 2014–2020. To, co odróżniało tę wersję koncepcji od poprzednich, to kwestia umocnienia międzynarodowej pozycji Kazachstanu. Trzeba zauważyć, że strategia ta została opracowana jednocześnie przy utrzymaniu ciągłości obranego przez kazachskich decydentów kursu polityki zagranicznej, jak i przy wykazaniu obiektywnego charakteru tej koncepcji, patrząc z perspektywy braku stabilności na świecie (Turgambayev, 2019). Piątym etapem, obecnym, jest koncepcja z 2020 roku, która swoim zasięgiem czasowym obejmuje okres do roku 2030 (*On the Concept...*,

2020). Nowy dokument w swoich podstawach na pierwszym miejscu zaznacza niezmienną ciągłość kierunku polityki zagranicznej ustanowionego przez Nazarabajewa – to jest multiwektoryzm. Dalej można wyczytać, że Kazachstan zamierza wspierać społeczność międzynarodową w budowaniu „stabilnego, sprawiedliwego i demokratycznego porządku świata”, który w mniemaniu kazachskich decydentów powinien być multilateralny, co wspomogłoby społeczność w rozwiązywaniu szerokiego wachlarza problemów globalnych i regionalnych. Nacisk położony został również na kwestię bezpieczeństwa na poziomie krajowym, regionalnym i globalnym. Wizja Kazachstanu w tej materii zakłada „rozwój zintegrowanych podejść społeczności międzynarodowej do reagowania na wyzwania i zagrożenia bezpieczeństwa o charakterze transgranicznym, rozwiązywania konfliktów i budowania pokoju w krajach pokonfliktowych”.

Wraz z odejściem Nazarabajewa jego myśl w polityce zagranicznej została, co potwierdzają wyżej wspomniane dokumenty i priorytety. Dyplomacja wielokierunkowa jest swojego rodzaju symbolem Kazachstanu i zapewne pozostanie jeszcze przez długi okres czasu. Sam prezydent Kasym-Żomart Tokajew wyraźnie podkreśla, że kontynuacja doktryny pierwszego prezydenta Kazachstanu będzie miała niezmiennie miejsce za jego rządów i pozostaje priorytetową zasadą (Zhussupova, 2021). Można podejrzewać, że wraz z coraz to bardziej napiętą sytuacją na świecie z powodu wojny na Ukrainie, potencjalnego wybuchu konfliktu na Tajwanie, a także nowej wojny w Izraelu oraz pogłębiającej się rywalizacji mocarstw Kazachstan będzie musiał dokonać uaktualnienia swojej koncepcji polityki zagranicznej. Pierwsze oznaki potwierdzające tę prognozę pojawiły się w kwietniu 2023 roku, gdy prezydent Tokajew stwierdził: „Potrzebujemy nowych sposobów zapewnienia bezpieczeństwa narodowego. W tym celu należy zwerifikować odpowiednią strategię zgodnie z potrzebami czasów. Należy także zaktualizować koncepcję polityki zagranicznej” (Erurygur, 2023). Trzeba mieć na uwadze, że pozycja Kazachstanu cały czas rośnie, a co za tym idzie zainteresowanie nim przez mocarstwa zewnętrzne również będzie proporcjonalnie rosnąć. Zainteresowanie to istniało już od samego początku, przede wszystkim z powodu dostępu do Morza Kaspijskiego, obfitującego w zasoby ropy naftowej (Sozański, 2009, s. 91–100; Zholaman, Aben, Satpayev, 2000, s. 389–403; Grochmalski, 2006, s. 520–536). Obecnie urosło również znaczenie Kazachstanu w kontekście współpracy politycznej oraz wojskowej. Trzeba również pamiętać, że każde z tych mocarstw ma swoje własne interesy, które w większości są względem siebie przeciwstawne. W ten sposób Kazachstan oraz cały region Azji Centralnej są przedmiotem

„nowej wielkiej gry” o ten obszar świata (Ozan, 2022). Dlatego też można przewidywać, że polityka zagraniczna Kazachstanu w najbliższych latach będzie opierać się na odpowiednim rozgrywaniu trzech stron: Rosji, Chin oraz USA i UE traktowanych jako jeden biegun, zachowując przy tym tyle neutralności względem konfliktów, na ile to możliwe. Jak zauważa Lyne O’Donnell, „Tokajew musi uszczęśliwić wszystkich, żeby się utrzymać” (O’Donnell, 2023).

Wielowektorowość Kazachstanu po rosyjskiej agresji na Ukrainę

Owe „uszczęśliwianie” oraz problematyka „nowej wielkiej gry” uwidoczniły się wraz z momentem wybuchu wojny rosyjsko-ukraińskiej z 2022 roku. Od tego też czasu mocarstwa zaczęły intensyfikować swoją aktywność w regionie Azji Centralnej, zwłaszcza w Kazachstanie. Jednocześnie Kazachstan nieustannie pielęgnował swój multiwektorizm, otwierając się na każdą ze stron w ramach swoich możliwości, ponieważ trzeba pamiętać, iż kondominium rosyjsko-chińskie rozłożone nad Azją Środkową jest wciąż trwałym zjawiskiem. Mimo iż Rosja poprzez rozpoczęcie wojny na Ukrainie zaczęła szybko tracić popleczników oraz wpływy w Kazachstanie, Astana wciąż nie może odciąć się od Moskwy, gdyż mogłoby to grozić powtórzeniem scenariusza krymskiego w północnej części kraju, który zasiedlony jest głównie przez niemałą rosyjską diasporę. Ów lęk panował już od 2014 roku, a kolejne osiem lat rozbudziło ten strach ponownie (Zhanmukanova, 2021). Dlatego też obok słabnącej pozycji Rosji w regionie, co *de facto* doprowadziło do erozji regionalnego systemu bezpieczeństwa (Szymański, Strachota, 2022), obawy Astany przed ewentualną interwencją Rosji na obszarze przygranicznym sprawiają, że jest ona zmuszona do prowadzenia wielowektorowej polityki zagranicznej, by móc zabezpieczyć swoją integralność terytorialną i suwerenność. Utrata wpływów Moskwy w Kazachstanie, jak i całym regionie środkowoazjatyckim, określa się mianem „odchodzenia” czy też „ucieczki” od Rosji, co z kolei zdaniem Temura Umarova jest „procesem naturalnym”, wywołanym przez długoletni rozwój oraz osiągnięcie wysokiej samowystarczalności, która niweluje zależności od Rosji (Umarov, 2022).

Kazachstan usilnie rozwija stosunki zarówno z Chinami, jak i z Zachodem, nie zapominając jednocześnie o Rosji, tzn. prowadząc dyplomację w taki sposób, aby w zbyt dużym stopniu nie sprowokować Rosji do podjęcia – w jej mniemaniu – odpowiednich działań. Nie da się ukryć,

że Chiny dominują przede wszystkim w kwestiach gospodarczych i też na takich skupia się cała oś dwustronnych relacji. Jednakże taki stan rzeczy oddziałuje również na samo poczucie bezpieczeństwa Kazachstanu, ponieważ im większe interesy będzie posiadać Pekin w Kazachstanie, tym o wiele bardziej będzie skory bronić Astany przed Moskwą, która w swojej desperacji z powodu utraty wpływów będzie posuwać się do coraz niebezpieczniejszych zagrywek. Powyższa uwaga dotyczy się chińskiego projektu infrastrukturalnego, którym jest Inicjatywa Pasa i Drogi (BRI), a dokładniej jej odnoga w postaci tzw. korytarza środkowego (ang. *Middle Corridor*). Wojna na Ukrainie i ogromne sankcje nałożone przez Zachód na Rosję stworzyły bardzo nieprzyjemny klimat do dalszych inwestycji infrastrukturalnych w Rosji z powodu braku na chwilę obecną ciągłości relacji Unii Europejskiej z Rosją w kontekście wwozu i wywozu towarów oraz – ogólnie mówiąc – relacji gospodarczych (pomijając już wszelkie inne). Dlatego też dla Chin trasa ta ma stanowić alternatywę dla korytarza północnego przebiegającego przez terytorium Rosji, by w ten sposób ominąć „problematyczny” region. Jednakże, jak wskazuje Jakub Jakóbowski, korytarz środkowy nie jest jeszcze gotowy na przejęcie chociażby niewielkiej części wyrobów przewożonych z Chin do UE. Problemem wykorzystania tej trasy, przebiegającej przez Kazachstan, Morze Kaspijskie, Kaukaz Południowy i Morze Czarne, są braki w infrastrukturze, wąskie gardła i potrzeba wielokrotnych przeładunków towarów i odpraw celnych, które tworzą kolejne koszty oraz wydłużają cały proces przewozu (Jakóbowski, 2022). Pomimo tego należy się spodziewać jednak wzmożonych inwestycji Pekinu w tym obszarze, ponieważ handel z Europą jest dla Chin żywotnym interesem.

Ponadto w kontekście bezpieczeństwa Chińczycy zabierają coraz donośniejszy głos, który tym bardziej odpowiada Astanie. Mianowicie podczas szczytu Chiny–Azja Centralna z maja 2023 roku, Pekin w pewnym stopniu osłabił fundamenty kondominium rosyjsko-chińskiego, przedstawiając się jako gwarant bezpieczeństwa dla Kazachstanu i pozostałych republik, gdyż w ramach niepisanej umowy to właśnie Rosja stanowiła filar bezpieczeństwa w regionie, a nie Chiny. Zdaniem Michała Bogusza i Marcina Popławskiego, pragnieniem Pekinu jest w znacznie większym stopniu odgrywać samodzielną rolę w Azji Centralnej” (Bogusz, Popławski, 2023).

Aczkolwiek Astana doskonale wie, że zbyt szeroka obecność Chińczyków w Kazachstanie także nie jest dla niej korzystna, ponieważ sprowadza się to do analogicznej zależności jak od Rosjan. Dlatego w myśl idei wielokierunkowej polityki zagranicznej Kazachstan chętnie, jednocześnie

zachowując odpowiedni dystans, prowadzi rozmowy z zachodnimi partnerami – USA oraz trzonami UE, jakimi są Niemcy i Francja. W tejże kolejności 19 września 2023 roku prezydent Joe Biden spotkał się w Nowym Jorku z liderami „środkowoazjatyckiej piątki” w ramach istniejącego już od 2015 roku formatu C5+1. Lecz historyczną różnicą w tym przypadku była ranga ubiegłorocznego spotkania – po raz pierwszy w takim gronie spotkali się prezydenci wszystkich stron, by przedyskutować frapujące ich kwestie. Nie da się ukryć, że amerykańskie próby ponownego wejścia po długim okresie marazmu do Azji Centralnej są motywowane ograniczeniem wpływów Rosji i Chin. Kazachstan jako lider regionu odgrywa tutaj kluczową rolę i jest w stanie na ewentualnej współpracy z USA w zakresie np. bezpieczeństwa sporo zyskać, gdyż ingerencja Amerykanów będzie redukować obecność zarówno Rosjan, jak i Chińczyków. Lecz trzeba sobie zdać z tego sprawę, że takie posunięcie może okazać się dla Astany bardzo ryzykowne, a i sam Waszyngton wie, że nie może działać zbyt pochopnie. Determinantą aktywności USA w Kazachstanie będzie rozwój sytuacji na wojnie rosyjsko-ukraińskiej (Ozarsu, 2023).

Podobnie zresztą wojna na Ukrainie kształtuje możliwości ingerencji w Kazachstanie przez państwa UE, takie jak Niemcy i Francja. Berliński szczyt Niemiec i państw Azji Centralnej 29 września 2023 roku pokazał coraz większe chęci Niemiec do współpracy, głównie gospodarczej, z „środkowoazjatycką piątką”, co należy połączyć z kwestią przesyłu surowców energetycznych – Kazachstan oraz pozostałe państwa miałyby stanowić zamiennik dla Rosji. Co więcej, sam Kazachstan jest tym w sporej mierze zainteresowany, ponieważ będzie mógł on zdywersyfikować swój handel na więcej kierunków i nie uzależniać się przykładowo od Chin czy Rosji (Popławski, Gibadło, 2023). Nie inaczej sytuacja kreowała się podczas wizyty prezydenta Francji w Kazachstanie oraz Uzbekistanie 1 i 2 listopada 2023 roku. Tutaj również widoczna jest próba poszerzenia wpływów gospodarczych, ale też i politycznych, gdyż poprzez stosunki ekonomiczne Francja chce także dawać gwarancje bezpieczeństwa swoim partnerom z Azji Centralnej. Nie da się nie zauważyć, że Paryż stara się coraz usilniej wymywać ślady obecności Rosji w jej „naturalnych” obszarach. Dla Emmanuela Macrona istotny jest handel uranem, którego w Kazachstanie nie brakuje. Z kolei dla Tokajewa zaangażowanie kolejnego silnego gracza w regionie pozwoli wzmocnić pozycję międzynarodową Astany – szczególnie względem Moskwy i Pekinu (Popławski, 2023).

Państwa europejskie zdają sobie sprawę z tego, że Kazachstan będzie odgrywać coraz to ważniejszą rolę nie tylko w regionie, ale i na szerszym,

eurazjatyckim obszarze, stanowiąc łącznik pomiędzy Europą a Chinami. Jednakże, tak jak już to zostało wspomniane, wojna na Ukrainie będzie w znaczącym stopniu oddziaływać na relacje Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej z Kazachstanem, gdyż w momencie gdy Rosja będzie dominować na froncie, Kazachstan będzie zmuszony do prowadzenia ostrożniejszej polityki multiwektorowej, szczególnie w stosunku do państw zachodnich, by zachować jak najlepsze relacje z Rosją, która może w każdej chwili przystąpić do „oswobodzenia” Rosjan z północnego Kazachstanu, gdy uzna to za słuszne.

Trzeba pamiętać, że kazachski multiwektoryzm ogniskuje się również na takich kierunkach jak chociażby Turcja, Iran czy Korea Południowa. Niemniej jednak w porównaniu z powyżej szerzej opisanymi trzema orientacjami, wypadają one o wiele mniej konkurencyjnie. Wydaje się to być logicznym, gdy mowa o konkurencji z przodującymi aktorami obecnego systemu międzynarodowego.

Podsumowanie

Wielowektorowa polityka zagraniczna rozumiana jako próba „uszcześliwienia każdego” stanowi odpowiedź Kazachstanu na panujące od 1991 roku realia geopolityczne. Co więcej, jest ona nierozłącznym elementem kazachskiej kultury politycznej oraz podwaliną państwowości Kazachów, gdyż w multiwektoryzmie Nazarbajew upatrywał możliwości zabezpieczenia integralności terytorialnej i suwerenności swojego kraju, co – posługując się Hobbesowską logiką – stanowi chęć zapewnienia sobie bezpieczeństwa. Myśl ta jest sukcesywnie kontynuowana przez jego następcę – Tokajewa.

Analizując praktyczne zastosowanie polityki wielowektorowej przez władze w Astanie, widać wyraźnie, że nie jest to najłatwiejsza droga do realizacji własnych interesów, lecz sytuacja geopolityczna Kazachstanu wymaga, by właśnie w taki sposób funkcjonować. Umiejscowienie pomiędzy Rosją a Chinami jest odpowiednią determinantą do tego, by w całości oddać się koncepcji wielokierunkowej, gdyż pozwala ona na nie popadanie w zbyt dużą zależność od sił zewnętrznych. Lecz balansowanie pomiędzy Rosją a Chinami to za mało, dlatego Astana konsekwentnie rozwija swoje stosunki z bardziej oddalonymi aktorami, takimi jak Stany Zjednoczone i Unia Europejska. W pierwszych dokumentach strategicznych zachodni partnerzy stanowili ostatni wektor dyplomatycznej aktywności. Kazachstan swoje relacje z USA oraz UE rozwijał z różnym

tempem, lecz finalnie można twierdzić, że zachodni partnerzy stanowią trzeci trzon kazachskiej polityki zagranicznej, czego przykładem są mające miejsce od 2022 roku spotkania z zachodnimi liderami. Co istotne, owe przesunięcie w hierarchii priorytetów nastąpiło z powodu coraz to agresywniejszego ekspansjonizmu Moskwy i chęci ograniczenia gospodarczych zależności od Pekinu. Dlatego też teza o „nowej wielkiej grze” w Azji Centralnej jest jak najbardziej słuszna. I mimo iż Kazachstan jest bardziej przedmiotem owej gry niż jej czynnym podmiotem, to należy mieć na uwadze fakt, że jego multiwektorowa polityka napędza tę rywalizację wielkich mocarstw. Można to nazwać swoistym wyścigiem o wpływy, gdyż analogicznie jak w przypadku wyścigu kosmicznego czy wyścigu zbrojeń akcja jednej strony wywołuje reakcję drugiej, a to wszystko jeszcze napędza chęć Kazachstanu do rozwijania współpracy z każdą ze stron. Z tego wynika, że uznanie multiwektoryzmu za podstawę polityki zagranicznej Kazachstanu i jego fundamentalną kategorię z perspektywy badawczej nie powinno budzić kontrowersji.

Konkludując, warto postawić pytanie, czy Astana nie stanie się zakładnikiem własnego multiwektoryzmu, ponieważ nie wiadomo, jak długo Kazachstan będzie w stanie „uszcęśliwiać” wszystkich zainteresowanych w trwającej „nowej wielkiej grze”. Kazachscy decydenci zapewne zdają sobie sprawę z faktu, że nic nie trwa wiecznie i że obecna sytuacja geopolityczna w globalnym łańdźcu międzynarodowym jest na tyle dynamiczna, że któregoś dnia będzie zmuszona opowiedzieć się po którejś ze stron ewentualnego konfliktu między mocarstwami, gdyż wielwektorowość może już nie wystarczyć do zapewnienia sobie bezpieczeństwa.

Bibliografia

Źródła eksperckie:

- Bogusz M., Popławski M., *Szczyt Chin–Azja Centralna. Pekin wciąż skazany na współpracę z Moskwą*, 22.05.2023, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-05-22/szczyt-chiny-azja-centralna-pekini-wciaz-skazany-na-wspolprace-z>, 22.04.2024.
- Jakóbski J., *Kolejowy Jedwabny Szlak w cieniu wojny na Ukrainie*, 15.12.2022, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-12-15/kolejowy-jedwabny-szlak-w-cieniu-wojny-na-ukrainie>, 22.04.2024.
- Ozan E., *“New Great Game” in Central Asia Once More*, 16.12.2022, Ankara Center for Crisis and Policy Studies, <https://www.ankasam.org/new-great-game-in-central-asia-once-more/?lang=en>, 22.04.2024.

- Ozarsu M. F., *How the US Can Open Doors in Central Asia*, 18.10.2023, Center for European Policy Analysis, <https://cepa.org/article/how-the-us-can-open-doors-in-central-asia/>, 22.03.2024.
- Popławski M., Gibadło L., *Centralnoazjatycka piątka w Berlinie: czas strategicznego partnerstwa*, 5.10.2023, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-10-05/centralnoazjatycka-piatka-w-berlinie-czas-strategicznego-partnerstwa>, 22.04.2024.
- Popławski M., *Macron w Azji Centralnej: wzrost francuskich ambicji w regionie*, 13.11.2023, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-11-13/macron-w-azji-centralnej-wzrost-francuskich-ambicji-w-regionie>, 22.04.2024.
- Szymański M., Strachota K., *Erozja postsowieckiego systemu w Azji Centralnej*, 30.09.2022, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-09-30/erozja-postsowieckiego-systemu-w-azji-centralnej>, 22.04.2024.

Dokumenty:

- On the Concept of Foreign Policy of the Republic of Kazakhstan for 2020–2030*, 6.03.2020, Legal information system of Regulatory Legal Acts of the Republic of Kazakhstan, <https://adilet.zan.kz/eng/docs/U2000000280>, 22.04.2024.

Opracowania i rozdziały w monografiach:

- Blank S. (2010), *The Influence of External Actors in Central Asia*, w: *The New Central Asia. The Regional Impact of International Actors*, red. E. Kavalski, World Scientific, Singapur.
- Czaputowicz J. (2007), *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Cziomer E. (2005), *Państwa*, w: *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, red. E. Cziomer, L. W. Zyblikiewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Grochmański P. (2006), *Kazachstan. Studium politologiczne*, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń.
- Kushkumbayev S. (2000), *Priorytety w polityce zagranicznej*, w: *Kazachstan. Historia-społeczeństwo-polityka*, red. T. Bodio, K. A. Wojtaszczyk, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.
- Maj Cz. (2009), *Subregion Azji Centralnej*, w: *Regiony w stosunkach międzynarodowych*, red. I. Topolski, H. Dumala, A. Dumala, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Marples D. M. (2006), *Historia ZSRR. Od rewolucji do rozpadu*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław.
- Mearsheimer J. J. (2001), *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton and Company, Nowy Jork–Londyn.
- Nazarbayev N. (1994), *A Strategy for The Development of Kazakhstan as a Sovereign State*, The Ministry Of Foreign Affairs Of The Republic Of Kazakhstan And The Embassy Of The Republic Of Kazakhstan, Waszyngton.

- Sozański J. (2009), *Znaczenie geopolityczne Kazachstanu w stosunkach międzynarodowych*, w: *Kazachstan. Polityka wewnętrzna i zagraniczna*, red. W. Baluk, Arboretum, Wrocław.
- Szyborski W. (2006), *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Wydawnictwo Wers, Bydgoszcz.
- Zholaman R., Aben E., Satpayev D. (2000), *Geopolityczne i geoeconomiczne położenie Kazachstanu*, w: *Kazachstan. Historia – społeczeństwo – polityka*, red. T. Bodio, K. A. Wojtaszczyk, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa.

Artykuły naukowe:

- Abuseitov K. (2021), *Kazakhstan's Foreign Policy Strategy: The Nursultan Nazarbayev Factor*, "Kazakhstan Journal of Foreign Studies", vol. 1–2.
- Akiner S. (2011), *Evolution of Kazakhstan's Foreign Policy: 1991–2011*, "Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları", vol. 12.
- Contessi N. P. (2015), *Foreign and Security Policy Diversification in Eurasia: Issue Splitting, Co-alignment, and Relational Power*, "Problems of Post-Communism", 62(5).
- Gnedina E. (2015), "Multi-Vector" Foreign Policies in Europe: Balancing, Bandwagoning or Bargaining?, "Europe-Asia Studies", 67(7).
- Hanks R. R. (2009), 'Multi-vector politics' and Kazakhstan's emerging role as a geostrategic player in Central Asia, "Journal of Balkan and Near Eastern Studies", 11(3), s. 257–267.
- Turgambayev A. (2019), *Osnovnyye etapy razvitiya vneshney politiki Respubliki Kazakhstan*, "Mezhdunarodnaya Zhizn", nr 7, <https://interaffairs.ru/jauthor/material/2212>, 22.04.2024.
- Vanderhill R., Joireman S. F., Tulepbayeva R. (2020), *Between the bear and the dragon: multivectorism in Kazakhstan as a model strategy for secondary powers*, "International Affairs", vol. 96(4).
- Walt S. M. (1985), *Alliance Formation and the Balance of World Power*, "International Security", 9(4).

Źródła internetowe, prasowe:

- Erurygur B. (2023), *Kazakh president says country's foreign policy strategy must be 'updated'*, Anadolu Ajansı, 19.04.2023, <https://www.aa.com.tr/en/politics/kazakh-president-says-country-s-foreign-policy-strategy-must-be-updated-/2876595>, 22.04.2024.
- O'Donnell L. (2023), *Kazakhstan's Leader Makes Neutrality an Art*, "Foreign Policy", 7.11.2023, <https://foreignpolicy.com/2023/11/07/kazakhstan-russia-west-europe-balancing-act/>, 22.04.2024.
- Putz C., *How Did Kazakhstan Give Up the Bomb?*, "The Diplomat", 23.02.2023, <https://thediplomat.com/2022/02/how-did-kazakhstan-give-up-the-bomb/>.
- The New Great Game in Asia* (1996), "The New York Times", 2.01.1996, <https://www.nytimes.com/1996/01/02/opinion/the-new-great-game-in-asia.html>, 22.04.2024.

- Umarov T. (2022), *Russia and Central Asia: Never Closer, or Drifting Apart?*, Carnegie Endowment for International Peace, 23.12.2022, <https://carnegieendowment.org/politika/88698>, 22.04.2024.
- Zhanmukanova A. (2021), *Is Northern Kazakhstan at Risk to Russia?*, “The Diplomat”, 23.04.2021, <https://thediplomat.com/2021/04/is-northern-kazakhstan-at-risk-to-russia/>, 22.04.2024.
- Zhussupova A. (2021), *Peace Through Engagement: The Multi-Vector Direction of Kazakhstan’s Foreign Policy*, “The Astana Times”, 9.03.2021, <https://astanatimes.com/2021/03/peace-through-engagement-the-multi-vector-direction-of-kazakhstans-foreign-policy/>, 22.04.2024.
-

Multivectorism in the Kazakh version – analysis of the foreign policy of the Republic of Kazakhstan

Summary

The aim of this article is to analyze Kazakhstan’s foreign policy, assuming its multivector nature. According to the Author, multivectorism is the foundation of Kazakhstan’s international activity and statehood. The article presents the issue of multivector foreign policy from a theoretical perspective and attempts to provide a definition of the discussed phenomenon. In the rest of the work, the Author focuses on the cross-sectional characteristics of Kazakhstan’s foreign policy since gaining independence in 1991, including its priorities, which highlight the multivector nature of Kazakh diplomacy. The Author further emphasizes the fact that since 2022, i.e. since the outbreak of the war in Ukraine, Astana’s multivectorism has intensified, thus fueling the “new great game” of the great powers for influence both in Kazakhstan and the entire region. In the final conclusion, it is presented the reader a question that is intended to provoke thinking about the future of multivector policy in Kazakhstan. In order to examine the discussed topic, the Author uses various research methods, such as institutional and legal analysis, content and document analysis, and decision-making method.

Key words: Kazakhstan, foreign policy, multivectorism, multivector policy, Russia, China, USA, EU, the New Great Game

Informacja o autorze

Mikołaj Woźniak [mikwoz2@st.amu.edu.pl] – absolwent studiów magisterskich na kierunku stosunki międzynarodowe, spec. Azja Wschodnia i Południowa, na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół polityki zagranicznej współczesnych mocarstw, ich wpływu na obecne stosunki międzynarodowe oraz rozwoju systemu międzynarodowego po zakończeniu zimnej wojny. Ponadto aktywnie działa w ramach Instytutu Nowej Europy.